

Nettikäs

Mediasivistysmateriaali osa 4/6

4. Tekijänoikeudet

Hannu-ukki:

“Päätin laittaa kuvan
Facebookin kansikuvaksi
- kysymättä lupaa!”

Julkaisu-
vapaasta
materiaalista
taustamusiikkia
videoihin

Tekijänoikeudet
ja suoja-aika
– pitääkö aina
odottaa
70-vuotta?

Mediasivistys – elinikäinen matka tekijänoikeuksiin

Laitoin sukupotretin nettiin, kukan sitä saa käyttää?

Sirkku-serkku laittoi Eino Leinon runon Facebook-päivitykseen. Voisinkohan minäkin?

Suomalaiset ovat rehellistä kansaa. Yleensä toisen omaa kunnioitetaan eikä varasteta tilaisuuden tullen. Ei edes lainata luvatta.

Toisen omaa on muukin kuin materia. Immateriaalista omaisuutta ovat muun muassa keksintöjä suojaavat patentit, tuotteiden mallisuojat ja luovan toiminnan tuloksia suojaavat tekijänoikeudet. Tavallinen kansalainen saattaa vahingossa tai ajattelemattomuuttaan loukata tekijänoikeuksia – tai kokea omia tekijänoikeuksiaan loukattavan. Digiainana kansalainen saattaa kopioida bittejä luvatta omaan käyttöönsä ymmärtämättä vilppiään, koska ei näennäisesti ota keneltäkään mitään pois. Käsittelemme tekijänoikeutta tavallisen netin käyttäjän näkökulmasta. Meistä jokainen lataa nettiin ja netistä materiaalia, joten tekijänoikeudet koskettavat meitä kaikkia. Taloudelliseen tulokseen pyrkivät ammattimainen toiminta on eri juttu.

Mediasivistysmateriaali on osa Eläkeliiitto ry:n ja EHYT ry:n yhteisen LähiVerkko-projektin materiaalituotantoa. Materiaali on tehty yhteistyössä seuraavien toimijoiden kanssa: Vanhustyön keskusliitto (VTKL) SeniorSurf, SenioriVerkko-hanke, ENTER ry, Seniorien ATK-yhdistys Savonetti ry, Joen Severi ry, ja Mediakasvatusseura ry. Tämän materiaalin tekoon on saatu tukea RAY:lta. LähiVerkko-projekti kiittää mukana olleita ikäihmisiä ja muita tahoja, erityisesti Anna-Maija Muromaata ja Päivi Rasia (Lapin yliopisto) kommentoinnista sekä sisällön kehittämisestä.

Teksti: Timo Suvanto ja Ida-Maria Pankka
Oikoluku ja sisällöntarkistus: Eija Kalliala
Graafinen suunnittelu: Salla Vasenius.

Ilmestymisvuosi: 2016
www.netikas.fi

Kuva: Vanhustyön keskusliitto
Kuvaaja: Marja Haapio

Mikä ihmeen tekijänoikeus?

Tekijänoikeus on tekijän lakisääteinen oikeus kirjalliseen tai taiteelliseen teokseensa. Tekijänoikeuslaissa ei kuitenkaan määritellä tarkemmin, millaiset ehdot täytyy taiteellisen tai kirjallisen luomuksen täyttää, jotta se olisi teos. Alan kirjallisuudessa teosta luonnehditaan mm. seuraavasti: Teos on tekijän itsenäinen ja omaperäinen luomistyön tuote, josta kukaan muu työhön ryhtyessään ei olisi tehnyt täsmälleen samanlaista.

Kun määritelmä on näin epämääräinen, on helpompi tunnistaa teokset, jotka eivät nauti tekijänoikeuden suojaa. Tällaisia ovat mm. erilaiset ohjeet, tavalliset ruokareseptit, arkinen puhe tai vaikka erikoinen kävelytyyli. Varmuuden vuoksi kannattaa lähteä siitä, että toisen tuottamat tekstit, kuvalliset tuotokset ja taiteelliset esitykset ovat tekijänoikeuden suojaamia. Niitä ei saa hyödyntää ilman tekijän lupaa.

Tekijänoikeus ei suojaa ideoita eikä ajatuksia, ainoastaan teoksen ilmiänsua eli toteutustapaa. Oletetaan, että näet mielestäsi hienon valokuvan auringonlaskusta kuvattuna Helsingin Tähtitorninmäeltä. Voit vapaasti kuvata saman aiheen samassa paikassa itsekkin. Voit maalata aiheesta valokuvaa muistuttavan maalauksen tai ottaa valokuvasta mallia. Alkuperäisen kuvan ottajalla on tekijänoikeus ainoastaan omaan valokuvaansa ja siitä mahdollisesti tehtyihin vedoksiin.

Toisen teoksen pohjalta voi tehdä myös parodian tai karikatyyrin. Nämä tuotokset ovat omina teoksinaan tekijänoikeuksien suojaamia samoin kun niiden esikuvatkin.

Tekijänoikeus jaetaan kahteen osaan: taloudellisiin ja moraalisiin oikeuksiin. Näistä taloudelliset

oikeudet voidaan antaa, myydä tai periä. Moraaliset oikeudet ovat tekijällä pysyviä ja siirtyvät tekijän kuoltua hänen perillisilleen, lukuun ottamatta ns. isyysoikeutta. Teoksen tekijä on ja pysyy sen tekijänä. Tekijyyttä ei voi myydä eikä ostaa.

Tekijänoikeudet voidaan jakaa myös sillä perusteella, tehdäänkö teoksesta vain yksi tai muutama teoskappale kuten maalauksista tai veistoksista vai valmistetaanko sitä suuria kappalemääriä kuten kirjoja tai valokuvia. Jälkimmäisessä tapauksessa tekijä yleensä luovuttaa korvausta vastaan teoksen käyttöoikeuden teosta edelleen hyödynnettävälle. Nykyisenä digiaikana teos ei useinkaan ole fyysinen esine, teoskappale, vaan digitaalinen tiedosto. Siihen pätevät kuitenkin samat tekijänoikeudet kuin teoskappaleisiin.

On syytä erottaa teoksen omistusoikeus sen tekijänoikeudesta. Taiteilijalta ostamasi taulu on omistamasi teoskappale, mutta sen tekijänoikeudet ovat taiteilijalla. Ilman taiteilijan lupaa et saa laittaa valokuvaa pelkästä taulusta edes omille nettisivuille. Sen sijaan kuva huoneesta, jossa taulu on mukana kuvassa, on tekijänoikeuksien puolesta sallittu.

Voinko julkaista vapaasti itse tuottamaani materiaalia netissä?

Materiaalin omien tekijänoikeuksien puolesta kylä. Tuotoksesi saattaa kuitenkin sisältää sellaista, johon jollain toisella on tekijänoikeus. Ottamasi valokuva toisen taulusta on kyllä sinun, mutta et voi julkaista sitä vapaasti, koska silloin rikkoisit taulun tekijän tekijänoikeuksia.

Kaikkea julkaisemista ei arvioida pelkästään tekijänoikeuden näkökulmasta. Et voi julkaista materiaalia, jonka sisältö loukkaa toista henkilöä. Valokuva toisesta housut kintuissa, kirjaimellisesti tai kuvaannollisesti, sopii tästä esimerkiksi. Kysymyksessä ei ole tekijänoikeuteen vaan yksityisyyden suojaan liittyvä asia.

Onko netissä julkaisuvapaata materiaalia?

Internetistä löytyy paljon vapaasti käytettävää aineistoa kuten kuvia, videoita ja musiikkia. Onko mielekästä julkaista toisen tekemää materiaalia, vaikka se olisi vapaasti käytettävissä? Ainakin sen pitäisi antaa lisäarvoa omalle materiaalillesi.

Moni kaipaa vapaasti käytettävää musiikkia, jolla voi elävöittää nettivideoita. Valokuvia ja videoita useimmat osaavat ottaa kännykällään, mutta musiikin tuottaminen on eri juttu. Musiikin käyttöoikeuksia voi ostaa, mutta ei-kaupallisessa toiminnassa musiikki vapailla käyttöoikeuksilla täyttää usein tehtävänsä. Esimerkiksi YouTubella on laaja äänikirjasto, jonka musiikkia ja äänitehosteita voit käyttää ilman tekijänoikeusmaksuja.

Julkaisuvapaita valokuvia löytyy myös monista paikoista. Yksi tällainen on kuvapalvelu Flickr, jonne saa tallentaa kuviaan omaan ja muiden käyttöön. Vapaasti käytettävät kuvat julkaistaan yleensä Creative Commons -lisensseillä. Niillä määritellään, saako kuvia käyttää kaupallisesti tai muokata, ja jos niitä muokataan pitääkö syntynyt tuotos jakaa samalla lisenssillä. Luokkia on useita ja kunkin tarkemmat käyttöohjeet löytyvät hakusivustojen yhteydessä. Hyviä hakusanoja julkaisuvapaan materiaalin etsimiseen ovat ”Creative Commons” ja tarkennukset ”Music”, ”Photos” tai ”Videos”.

Mitä tarkoittaa ”saattaa yleisön saataviin”?

Tekijänoikeuslaki antaa tekijälle yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin. Ensin mainitusta on poikkeuksena kopioiden teko omalle lähi- ja perhepiirille. Yleensä tämä on tarkoittanut CD- ja DVD-levyjen muutaman kappaleen kopiointia. Lupa ei kata kuitenkaan tietokoneohjelmia.

Vaikka tekijällä on yksinomainen oikeus myös teoksen levittämiseen, niin toisten tekemien teosten yksityiskäyttö on sallittua ja niitä saa käyttää ja näyttää vapaasti omissa yksityiskirjeissä ja -sähkö-

posteissa sekä perhe- ja ystäväpiirissä. Facebook alkaa olla jo rajan toisella puolella, kuten myös maksusta tapahtuva toisen materiaalin luvaton hyödyntäminen, vaikka se tapahtuisi pienessä suljetussa piirissä. Muista tämä, jos aiot jakaa muiden henkilökohtaisia videoita eteenpäin. Vapaasti kenen tahansa katsottavissa olevat nettisivut täyttävät ehdon ”saattaa yleisön saataviin”. Jos niillä on tekijänoikeuksien alaista materiaalia luvatta, kyseessä on tekijänoikeuden loukkaus – riippumatta siitä, ovatko sivut kaupalliset vai eivät. Kaupallisuusaste vaikuttaa korkeintaan seuraamusten ankaruuteen, jos loukkauksesta jää kiinni.

Sanasto osa 4.

- Isyysoikeus** Isyysoikeudella tarkoitetaan tekijän oikeutta tulla ilmoitetuksi hyvän tavan mukaisesti teosta käytettäessä, kuten runoa lainattaessa. Kyseessä on moraalinen oikeus, josta tekijä voi luopua vain rajoitetusti.
- Linkittäminen** Toisen tekemälle nettisivulle tai muuhun netin materiaaliin kuten valokuvaan linkittäminen ei ole tekijänoikeuden vastaista. Päinvastoin, yleensä tekijä toivoo, että hänen sivuillaan käydään. Jos joillekin sivuille ei kaikilla ole pääsyä, niin ne on suojattu salasanalla.
- Lähioikeus** Tavalliset valokuvat, konserttien ja teatteriesitysten nauhoitukset muun muassa suojataan lähioikeuksin. Ne ovat muuten käytännössä samat kuin tekijänoikeudet, mutta niiden suoja-aika on tapahtumahetkestä 50 vuotta.
- Piratismi** Piratismilla tarkoitetaan yleisesti teoskappaleiden valmistamista, jakelua ja muuta hyväksikäyttöä ilman oikeudenhaltijan lupaa. Yksi piratismiin muoto on materiaalin jakaminen Internetissä. Siitä tuomitut korvaukset voivat olla suuria, vaikka tekijä itse ei olisi hyötynyt mitään. Asianomistajalle koitunut haitta on silloin korvauksen perustana.
- Plagiointi** Toisen henkilön teoksen tai sen kohdan jäljentäminen, kopiointi ja esittäminen omana. Plagiointi voi olla tahallista tai tahatonta.
- Sitaatti** Sitaatti on suora lainaus. Sitaattioikeus on tekijänoikeuden rajoitus, jonka mukaan ”julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa”. Yleisimmät sitaattit ovat teksti- ja kuvasitaattit. Myös omaa aikaisempaa tuotantoaan voi siteerata.
- Tekijänoikeusrikkomus** Tekijänoikeusrikkomus on rikosta lievempi tekijänoikeuden loukkaus. Ilman ansiotarkoitusta tehdyt tekijänoikeuden loukkaukset ovat yleensä tekijänoikeusrikkomuksia. Tällainen voisi olla vaikka toisen materiaalin luvaton käyttö omilla nettisivuillaan. Maksimirangaistus on sakkoa.
- Tekijänoikeusrikos** Ansiotarkoituksessa tehdyt tai tekijälle suurta vahinkoa tuottaneet tekijänoikeuden loukkaukset ovat rikoksia. Sekä tekijänoikeusrikkomukset että -rikokset ovat asianomistajarikoksia. Virallinen syyttäjä ei voi nostaa niistä juttua, ellei asianomistaja ole tehnyt asiasta tutkintapyyntöä. Maksimirangaistus voi olla 2 vuotta vankeutta.

Mitä isot edellä ...

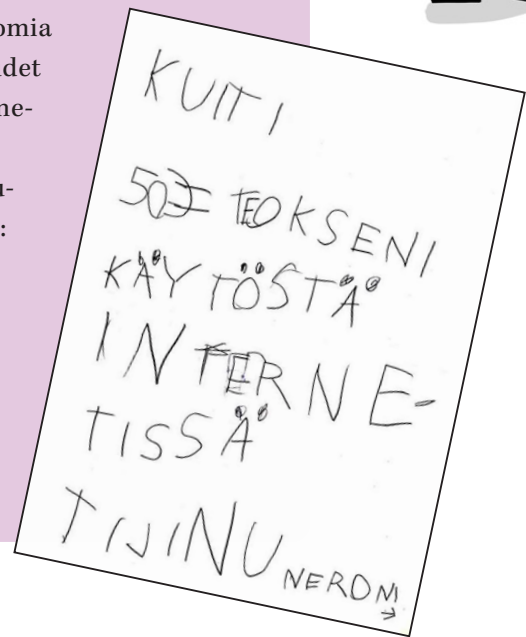
Olen jo kauan ottanut valokuvia ja julkaissut niitä Internetissä. Olen myös koko ajan ollut erittäin tarkka siitä, ettei niitä käytetä väärin, luvatta. Näin etenkin silloin, kun joku käyttää vaikkapa ottamaani kuvaa kaupalliseen tarkoitukseen, mainokseen, esitteeseen tai muuhun vastaavaan.

Mutta mitä tapahtui tässä eräänä päivänä syyskesällä. Olin ostanut itseleni nyt seitsemänvuotiaan pojanpoikani, vunukkani, isänsä kanssa tekemän perheverkkokaupan kautta kolme vesiväriakvarellia. Hinta taisi vaihdella noin kahden kolmen euron välillä kappaleelta.

Yksi töistä oli mielestäni niin hyvä, että päätin laittaa kuvan siitä oman Facebook-profiilini kansikuvaksi. Ja – kuinka ollakaan – kysymättä mitään vunukaltani. Vastoin kaikkia omia toimiani. Noin helppoa se siis on: unohtaa tekijänoikeudet ja toimia väärin nykyisessä nopeassa ja vapaassa tietokone-maailmassa.

Mitäpä tästä seuraksi? Sain postista pienen pojan tikku-kirjaimilla kirjoitetun kirjeen, joka kuului seuraavasti: ”KUITI 50 € TEOKSENI KÄYTÖSTÄ INTERNETISSÄ” ja lisäksi kirjeen toisella puolella oli tilinumero, jonne voin maksun suorittaa. Tehokasta opetusta ja voin varmaan sanoa myös: tehokasta oppimista.

Hannu-ukki

Pohdittavaksi:

Pohdi oletko mahdollisesti tietämättäsi tehnyt jonkun tekijänoikeusrikkomuksen. Mieti miten olisit toiminut tilanteessa oikein.

Tehtävän toteuttaminen ryhmässä: Suunnitelkaa yhdessä ryhmänne blogiteksti, jossa rikotte mahdollisimman paljon tekijänoikeuksia. Tämän jälkeen kirjoittakaa sama blogiteksti uudestaan noudattaen tekijänoikeuksia.

Seuraavassa Netikkään numerossa aiheena on Identiteetti, roolit ja vaikuttaminen verkossa. Muista käydä netissä osoitteessa www.netikäs.fi. Sivuilta löytyy lisätietoa ja materiaaleja.

